

RÉGI REGÉNY A RÉGI SZABADKÁRÓL

CSÁTH GÉZA—HAVÁS EMIL—MUNK ARTÚR: *A repülő Vuicsidol.*

Életjel Könyvek 16., Szabadka, 1978.

Amióta irodalmi életünk nemcsak írőkkel, hanem kutatókkal, gyűjtőkkel is benépesedett, majd minden műfajban terjedelmesebb lett az az anyag, amely a kiadók szerkesztőinek íróasztalát s annak fiókjait telítik évek óta. És ebben a munkában odáig eljutottunk, hogy kutatóink nem elégedtek meg csupán a gyűjtéssel, hanem hozzáláttak az anyag mélyebb áttanulmányozásához és feldolgozásához is. Így került sor több ismeretlen anyag kiadására a *Hagyományaink* könyvsorozatában: népdalok, népszokások, népmesék ritka értékű kötetei jelentek meg. Ide kell sorolnunk Kosztolányi Dezső ifjúkori munkáinak közzétételét, Csáth Géza színdarabjainak, tanulmányainak, jegyzeteinek kiadását és azokat az érdemes munkákat is, amelyek Iványi István, Toncs Gusztáv és Loósz István életével és tevékenységével foglalkoznak. Ez a sokkal több figyelmet érdemlő munka (mint a mennyit fordítanak rá) évtizedek óta folyik, s most történt meg először, hogy a majdnem elfeledett, vagy még csak fiókban őrzött hagyatékokból rejtélyes körülmények között egy regény került elő.

Egy régi szabadkai regény a régi Szabadkáról.

Ez a mű *A repülő Vuicsidol* címmel C. H. M. aláírással folytatásokban jelent meg a Bácskai Hírlap tárcarovatában. Így csak a bennfentesek tudják, a nagyközönség nem, hogy írói Csáth Géza, Havas Emil és Munk Artúr voltak, akik közösen vállalkoztak arra, hogy csúfondárosan karikírozva bemutassák: nemcsak Párizsnak, de Szabadkának is van repülőfeltalálója.

Ugyanis azokban az években (1906-ot írtak akkor) Blériot francia aerotechnikus már dolgozott a repülőgéptervén, s úgyszólván vele egyidejűleg Szabadkán egy hasonló vállalkozásra kész ember, Szárits János ugyancsak hozzálátott egy repülőgép elkészítéséhez azzal, hogy azon felemelkedjen a levegőbe. Többszöri kísérlet után ez Blériot-nak 1909-ben sikerült, a mi tervezőnknek 1910-ben.

Olyan nagy esemény volt ez akkor, amelynek híre nemcsak hogy a közvéleményt felbolygatta, hanem Szabadka hírét is tovább vitte a szélrózsa minden irányába és föl keltette az érdeklődését mindazoknak, akik Blériot kísérletéről hallva hasonló gépek szerkesztésébe kezdtek.

Tehát ezeknek az elég hangos előzményeknek a visszhangja hívta életre a tizenkilenc-húszéves fiatal szabadkai írókban azt a gondolatot, hogy folytatásokban regényt írnat az eljövendő repülőgép okozta lázról, amely mindazokat mélyen átjárta, akik a már meglévő magaslatokról is szerettek volna még magasabbra emelkedni.

Igaz, ez a satirikus, sok helyütt kacagató riportregény voltaképpen még csak az előkészületekről szólt. Remek expozícióval merészen karikírozta a vidéki jólétben lubickoló városatyák, nagykereskedők, céhmesterek, lelkiatyák és tűzoltófőcsővezetők életét: tehát inkább az önmagába feledkező úriosztály kakaskodásaival és botladozásaival foglalkoztak, mint a mélyben élő néppel, s így finoman gravírozott tablót adtak a város „rendfenntartóiról”, akik maguk is éjjel-nappal a megingadhatatlan jólétet biztosító rendért fohászkoztak. Ki imával, ki meg szitokkal. Embere válogatja.

Sztipán bácsi, a regény főhőse egyszerű bunyevác parasztember, s nem adóhivatalnok, mint a szabadkai események igazi hőse, Szárits János. De ennek a rusztikus alaknak a szellemes beillesztésével — legyen az akár a városháza tanácssterme, vagy a főtéren a gazdasági szakemberekkel való alkudozás — Sztipán bácsi alakjából a regény nem kap egy Göre Gábor-os ízt, valami faluvégi hangulatot, amelyből kirí a parasztember naivsága, bárdolatlansága. Csáth, Havas, Munk úgy állították be a regény cselekményének központjába Sztipán bácsit, mint egy bölcs parasztot, aki ugyan lassan gondolkodik, de tudja, hogy mit csinál, és aki — ha kell — túljár az

urak eszén. Két véglet itt olyan élesen áll egymással szemben, akár a népmesében. Ezért Francziskovics Sztipán bácsi lehet egy mesébéli Sztipán bácsi is, és Palics tava olyan János vitézi tündéri tó, melyben — ha éppen kell — még hadihajók is csatázhatnak.

A múltba feledkező városatyák világában minden lehetséges.

Valami féktelen kedély hullámozik végig ezen a regényen, s azokban a fejezetekben — a leánykerés, a palicsi jelenet, a „nagy” csata —, ahol tetőpontjára ér, minden féket széttépve, rohanva éri el a humor ad absurdum tetőpontját. Alakjai olykor szinte imbolyognak a gúny és a csúfolódás szorongató, fojtogató levegőjében (minden civis megfizette a Bácskai Hírlapnak, hogy ellenfelet milyen mértékben pellengérezék ki — így még a lap is keresett rajta), de Sztipán bácsi nem: ő tisztán látta a „fentiek” között a lefelé való hullási lehetőséget, és azt is tudta, hogy közülük igazában kik az esendők. Mert amit az írók a regényben ábrázolnak, nem az egész Szabadka az, hanem egy Vuicsidol, amelynek magasában ezek a ke-

ménygalléros urak élnek, és még azt is megengedik hírnevük öregbítéséért, hogy a Bácskai Hírlap a polgármestertől kezdve az ajtónálíig csúffá tegyen mindenkit, mert közöttük mindenki a másik káran örvend, még akkor is, ha közben egy-egy fullánk őt is éri.

Az ismeretlenségben majd nyolc évtizedig, tehát csaknem száz évig elheverő regény egy-egy részletének felkutatásában Bori Imre, Dér Zoltán és Péter László végeztek komoly értékű munkát, mert nélkülük ez a mű soha elő nem kerül. És az ajánlásnak is beillő finom szövegű utószóából Dér Zoltánt kell idéznünk, hogy a bár kissé megkésve fölfedezett regény végre a helyére került: „... Ez a város nagyon rá van már dőzve a világhíre, pontosabban szólva arra, hogy gazdagsága valami magasabb rendű teljesítményben is testet öltson... hogy ezt a regényt ők, Szabadka fiai írták meg, ez mégis arról tanúskodik, hogy megvalósulhat a magasabb igény. A repülő Vuicsidol értéke is ebben van: művelődéstörténeti jelentőségében. Abban, hogy a holnap Szabadkája nézi benne a tegnap Szabadkáját...”

LÉVAY ENDRE

HÁTRAHAGYOTT ÉS GYŪJTEMÉNYES MŰVEK

EGY GONDOLKODÁS MENETE

DÉRY TIBOR: *Botladozás. I—II.; Újabb napok hordaléka. Új sorozat.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Déry Tibor egy korábbi naplójegyzetében arról tett említést, hogy ifjúságában a Kert és az Országút két-
tőz jelképe szerint képzelte el életét. Az Országút a távolságot jelentette: a messzi városok ígézetét, a vándorlásokat, amelyekből kalandos ifjúsága során, tudjuk, bőven kijutott neki. A Kert, ellenkezőleg, a megnyugvást, a belső békét, a világnak azt a csendes zugát, amelyben „a természetet otthonává nyeri, enyhelynek a külvilág zaklatásai elől”. E kertet valójában csak idős korá-

ban szerezhette meg. Midőn emigráció, elhallgattatás, háború, ostrom, közéleti szerep és börtön után, modern irodalmunk különleges Odüsszeuszaként, végre biztos révbe kormányozhatta sorsát a tamáshegyi kert munkás csendjében, a Balaton és a zajló élet fölött.

Az Országutat, amelyet a nyolcvanhárom esztendőskorában elhunyt író bejárt, egy kétkötetes tanulmány- és cikkgyűjtemény: a *Botladozás* kíséri nyomon, amely most Réz Pál gondozásában került Déry